

treści pornograficzne z udziałem dzieci. zarys problematyki

Seria: Internet – Edukacja – Bezpieczeństwo
Warszawa, 2016

Spis treści

4	Dyżurnet.pl
5	Statystyki Dyżurnet.pl
8	CSAM – terminologia, interpretacje
9	Materiały pornograficzne z udziałem dzieci
10	Materiały erotyczne z udziałem dzieci
11	Produkcja materiałów erotycznych z udziałem dzieci
12	Typologie obrazów prezentujących dziecko w seksualnym kontekście – analiza porównawcza
15	Charakterystyka materiałów CSAM
15	INHOPE: skala zjawiska i profile ofiar
17	Badania kanadyjskie – profil ofiar
18	Motywacje osób kolekcjonujących CSAM
19	Źródła pochodzenia CSAM
20	Kanały dystrybucji CSAM w internecie
20	Serwisy hostingowe
21	Czaty, fora – wymiana linków
21	Techniki maskujące
22	CSAM w ujęciu prawnym
26	Wyzwania
29	Bibliografia
30	Profilaktyka oraz punkty pomocy ofiarom

Wydawca: NASK ul. Kolska 12, 01-045 Warszawa,

Redakcja: Zuzanna Polak

Autorzy: Michał Maranda, Zuzanna Polak, Martyna Różycka,
Michał Szeląg, Agnieszka Wrońska

Korekta: Anna Maj

Opracowanie graficzne: Anna Nykiel

Stan prawny na dzień 30.09.2016 r.

Warszawa, 2016

Szanowni Państwo,

Działający w NASK Dyżurnet.pl ma już 11 lat. To jedyny w Polsce zespół przyjmujący zgłoszenia o niebezpiecznych treściach znajdujących się w internecie. Zespół koncentruje swoją uwagę na materiałach przedstawiających seksualne wykorzystywanie dzieci (CSAM – *child sexual abuse materials*), a jego głównym zadaniem jest podjęcie natychmiastowej interwencji w celu jak najszybszego usunięcia tego typu treści z sieci. Równocześnie, aby przyczynić się do identyfikacji i pociągnięcia do odpowiedzialności osób winnych powstania i rozpowszechniania materiałów, zgłoszenia kierowane są do współpracujących z zespołem organów ścigania lub blizniaczych do Dyżurnet.pl zespołów na całym świecie zrzeszonych w Stowarzyszeniu INHOPE.

Analiza zgłoszeń otrzymywanych przez Dyżurnet.pl pozwala na obserwację trendów i tendencji pojawiających się w sieci. Niniejsza publikacja – kolejna z serii poświęconych zagadnieniom bezpieczeństwa w internecie – ma na celu przedstawienie zjawiska obecności treści pornograficznych z udziałem małoletnich w internecie – rozpoczynając od aspektów definicyjnych, przez ujęcia statystyczne skali zjawiska, profili ofiar i sposobów dystrybucji treści, po rozwiązania prawne i wyzwania związane z reagowaniem na tego rodzaju przemoc, stojące przed przedstawicielami zespołów reagujących, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, a także branżą internetową.

Kiedy mówi się o zjawisku rozpowszechniania treści pornograficznych z udziałem dzieci, łatwo popaść w skrajności. Z jednej strony można ulec pokusie tabloidyzacji języka i zwracania uwagi na drastyczne szczegóły, z drugiej zaś – unikając tego typu narracji, można całkowicie odczłowieczyć kontekst, posługując się jedynie skomplikowanym i naukowym językiem. Ważne jest, aby oddawać wagę zjawiska, okazywać szacunek dla ofiar, ale zarazem rozpocząć szeroki dyskurs publiczny, gdzie różne aspekty będą zrozumiałe dla wielu odbiorców. Mamy nadzieję, że publikacja będzie stanowiła wyważony głos w dyskusji na temat zjawiska. Przygotowany przez nas materiał polecamy szczególnie przedstawicielom środowisk akademickich, policjantom, prokuratorom i sędziom.

Zespół Dyżurnet.pl

Dyżurnet.pl

Dyżurnet.pl to jedyny działający w Polsce zespół, który przyjmuje zgłoszenia przypadków występowania w internecie treści zabronionych prawem, takich jak materiały przedstawiające seksualne wykorzystywanie dzieci (child sexual abuse materials CSAM).

Zespół Dyżurnet.pl powstał w 2005 roku w ramach instytutu badawczego NASK i obecnie działa w strukturach Narodowego Centrum Cyberbezpieczeństwa (NC Cyber). Od tego czasu przeanalizował ponad 60 tys. zgłoszeń przestępnych przede wszystkim przez indywidualnych użytkowników internetu, ale również przez instytucje. Znaczna część zgłoszeń odnosi się do materiałów przedstawiających dziecko w seksualnym kontekście. Rolą specjalistów z zespołu jest weryfikacja materiału pod względem zawartości, wykonanie analizy technicznej oraz, w zależności od wyniku oceny, podjęcie odpowiednich kroków. W przypadku gdy materiał jest nielegalny, sprawa zostaje przekazana do innych zespołów reagujących zrzeszonych w stowarzyszeniu INHOPE lub, jeśli sprawa dotyczy Polski, informacja jest przekazywana do Komendy Głównej Policji. Jeśli materiał jest legalny, jednak nie powinien znajdować się w szerokim dostępie, szczególnie dla nieletnich, Zespół kontaktuje się z właścicielami serwisu z prośbą o założenie ostrzeżenia lub przeniesienie treści do innej kategorii.

Polskie Centrum Safer Internet tworzą NASK i Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. Centrum od 2005 roku realizuje projekt Komisji Europejskiej Safer Internet. Obecnie Centrum prowadzi swoje działania w programie Connecting Europe Facility.

Od samego początku zespół realizuje projekt Komisji Europejskiej Safer Internet, który jest kompleksowym programem działającym na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w internecie. Specjaliści zespołu przygotowują oraz biorą udział w inicjatywach mających na celu promowanie bezpiecznych zachowań wśród najmłodszych użytkowników sieci.

Działania zespołu Dyżurnet.pl są wspierane przez szereg instytucji wchodzących w skład funkcjonującego przy projekcie Safer Internet Komitetu Konsultacyjnego, m.in. Komendę Główną Policji, Ministerstwo Cyfryzacji, Biuro Rzecznika Praw Dziecka.

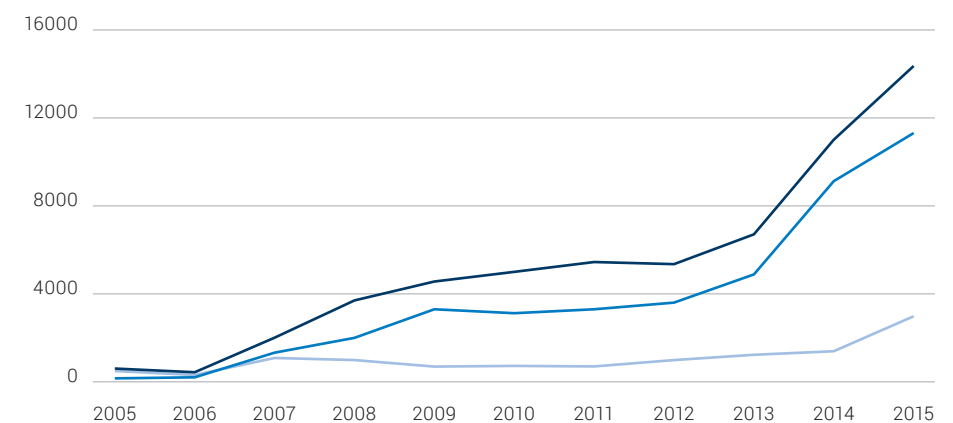
Wysoka efektywność działań podejmowanych przez Dyżurnet.pl wobec nielegalnych treści CSAM jest możliwa poprzez współpracę w ramach stowarzyszenia zespołów reagujących INHOPE. Stowarzyszenie skupia ponad 50 zespołów z całego świata, promując dobre praktyki oraz wspierając powstanie *hotline'ów* w krajach, gdzie nie działają punkty kontaktowe.

Szybkie usunięcie CSAM z internetu jest ważne przede wszystkim ze względu na ochronę ofiar wykorzystywania. Udokumentowanie momentu seksualnej przemocy, jak i późniejsze jej upublicznienie, powoduje wtórną wiktymizację czyli ponowną krzywdę ofiary pogłębiając traumatyczne objawy.

Statystyki Dyżurnet.pl

W ciągu 11 lat działalności Dyżurnet.pl liczba otrzymywanych i analizowanych zgłoszeń nieustannie wzrasta. W pierwszych latach istnienia Zespołu było to ok. 40 zgłoszeń miesięcznie, w 2008 roku miesięcznie wpływało 300 zgłoszeń, a w roku 2015 średnia liczba zgłoszeń w miesiącu przekraczała 1000.

Zgłoszenia i incydenty dotyczące CSAM w latach 2005-2015

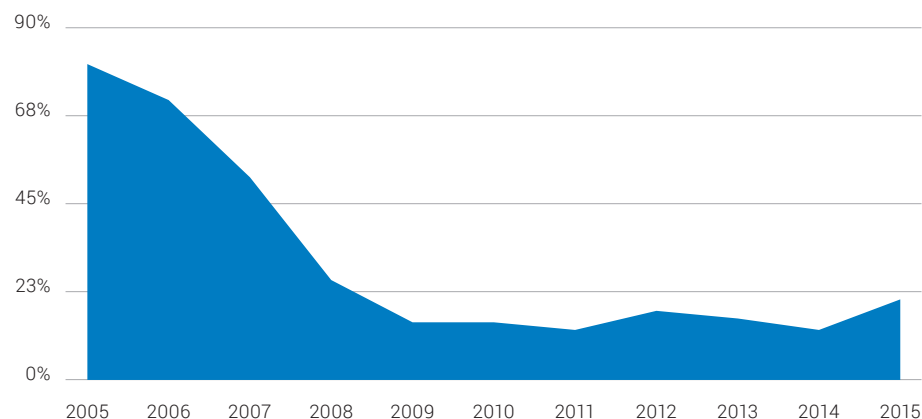
Rys. 1 Zgłoszenia i incydenty CSAM na tle ogólnej liczby zgłoszeń w latach 2005-2015

CSAM - incydenty CSAM - zgłoszenia ogólna liczba incydentów

Rysunek 1 pokazuje liczbę zgłoszeń (informacji przesłanych przez użytkowników) i incydentów (uzasadnionych zgłoszeń przeanalizowanych i odpowiednio zaklasyfikowanych przez ekspertów Dyżurnet.pl) dotyczących CSAM na tle ogólnej liczby incydentów w latach 2005-2015.

W analizowanym okresie odnotowano systematyczny wzrost zarówno liczby zgłoszeń jak i incydentów. Największy wzrost ogólnej liczby incydentów zaobserwowano w roku 2014, kiedy to wyniósł aż 65 procent w stosunku do roku poprzedniego. Ogółem w latach 2005-2015 Dyżurnet.pl przeanalizował przeszło 59 tys. incydentów.

Liczba materiałów identyfikowanych przez ekspertów Dyżurnet.pl jako CSAM w początkowych latach działalności stanowiła wyraźną większość w ogólnej liczbie zanalizowanych incydentów, stabilizując się w latach 2009-2014 w przedziale od 13 do 18 procent ich ogólnej liczby. W roku 2015 nastąpił wyraźny wzrost do 21 procent. Tak wysoki udział CSAM w pierwszych latach działalności zespołu wynikał z małej liczebności kategorii pozostałych zgłoszeń oraz klasyfikacji dokonywanej zgodnie z ówczesnym stanem wiedzy.

Rys. 2 ■ Procent CSAM w ogólnej liczbie incydentów

Podejście do nielegalnych materiałów przedstawiających seksualne wykorzystanie osób małoletnich uległo zmianie w ciągu ostatnich lat. Kilka lat temu działania zmierzały tylko do usunięcia nielegalnych treści, obecnie prowadzona jest również analiza pod kątem zidentyfikowania ofiary i sprawcy.

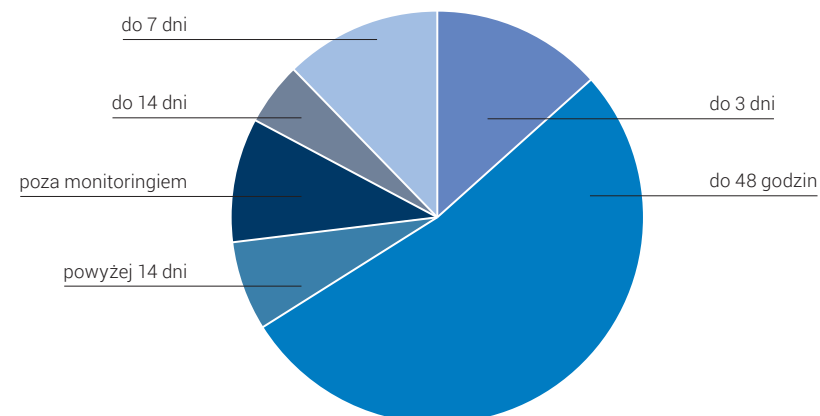
Od listopada 2015 roku zespoły reagujące zrzeszone w INHOPE korzystają z nowej, zintegrowanej bazy wymiany informacji dotyczących CSAM. Jej elementy były testowane przez zespół Dyżurnet.pl w pilotażowym projekcie BIK-NET (*Better Internet for Kids Network*) w roku 2014.

Nowa baza wprowadza innowacyjne rozwiązania związane z analizą i klasyfikacją plików foto i video. Materiały klasyfikowane są ze względu na cechy ofiary, takie jak płeć, etniczne pochodzenie oraz przybliżony wiek. Informacja o najbardziej drastycznych materiałach przekazywana jest bezpośrednio do międzynarodowych organów ścigania, umożliwiając podjęcie działań w kierunku identyfikacji zarówno ofiary, jak i sprawcy. Ponadto rozwiązanie wprowadza lepszy standard raportowania pracy analityków treści, gdyż uwzględnia pełną liczbę sklasyfikowanych materiałów. Przykładowo w okresie 1.01.2016 – 31.08.2016 zespół Dyżurnet.pl przekazał 1 940 zgłoszeń dotyczących adresów internetowych zawierających CSAM. Analizie poddanych zostało 85 028 plików foto i video. Z tej liczby eksperci Zespołu 18 743 zaklasyfikowali jako CSAM.

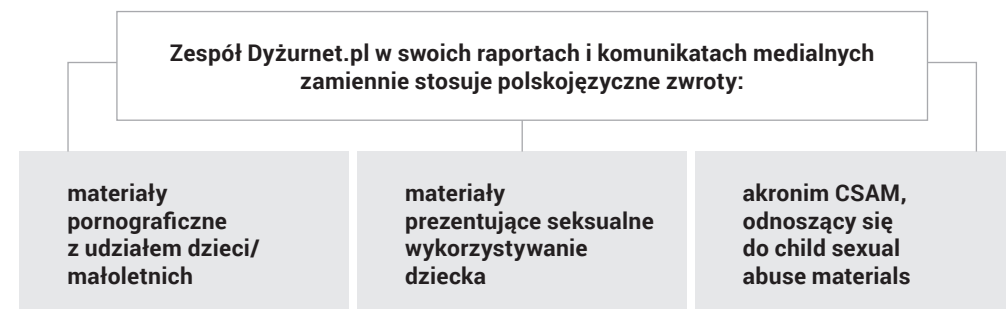
Dyżurnet.pl od 2011 roku monitoruje czas dostępności materiałów przedstawiające seksualne wykorzystanie małoletnich, od momentu podjęcia działań przez Zespół, do czasu zablokowania lub usunięcia treści. Proporcja materiałów niedostępnych w ciągu 48 godzin od chwili reakcji Zespołu wynosiła: w 2011r. – 42 procent, w 2012 – 48 procent, w 2013 – 69 procent, w 2014 – 64 procent, w 2015 – 55 procent.

Treści, które wciąż były dostępne po upływie 14 dni było odpowiednio: w 2011 r. – 10 procent, w 2012 r. – 14 procent, w 2013 r. – 5 procent, w 2014 r. – 6 procent, w 2015 r. – 7 procent.

2011-2015

Rys. 3 Czas dostępności CSAM po zgłoszeniu do Dyżurnet.pl w latach 2011-2015

CSAM – terminologia, interpretacje

W polskiej literaturze naukowej jak dotąd mało miejsca zostało poświęcone materiałom pornograficznym z udziałem osób małoletnich. Opublikowane analizy dotyczą przede wszystkim aspektów prawnych oraz społecznych, niewiele miejsca poświęcając sposobom dystrybucji, procesowi produkcji, czy różnicom w zawartości i nakreśleniu granicy pomiędzy materiałami legalnymi i nielegalnymi.

Na wstępie, zgodnie z wytycznymi Filara (2010), należy zauważyć, że stworzenie uniwersalnej definicji, która jednoznacznie opisywałaby „treści pornograficzne”, jest zadaniem trudnym i zależnym od społecznego i kulturowego kontekstu, który podlega zmianie z upływem czasu. Według Filara, materiał można traktować jako „pornograficzny”, kiedy **równocześnie i łącznie** charakteryzuje się następującymi cechami:

”

1. Treścią prezentacji jest przedstawienie przejawów płciowości i życia seksualnego człowieka,
2. Przedstawienie to koncentruje się wyłącznie na zaprezentowaniu techniczno-biologicznych aspektów z pominięciem wszelkiej warstwy intelektualno-personalistycznej (choć podnoszony niekiedy w literaturze element „braku miłości” jest przesadą),
3. Przedstawienie to zawiera ukazanie organów płciowych w ich seksualnych funkcjach, w szczególności w ich bezpośrednim zetknięciu się podczas rodzajów stosunków seksualnych przez co zyskuje ono postać całkowicie zdehumanizowanej rejestracji „technologii seksu”,
4. Przedmiotowe aspekty prezentacji wskazują jednoznacznie, iż jedyną lub główną intencją jej twórcy było wywołanie u odbiorcy podniecenia seksualnego,
5. Kryterium pomocniczym może być walor estetyczny danej prezentacji; im jest on niższy, tym bardziej sugerować może ocenę danej prezentacji jako pornograficznej.¹

Artykuły polskiego kodeksu karnego nie określają, jakimi cechami musi charakteryzować się dany materiał, by jednoznacznie stwierdzić, że są to „treści pornograficzne”. Pomocne w tym względzie jest uzasadnienie do wyroku Sądu Najwyższego z 23 listopada 2010 roku:

Podsumowując powyższe, można przyjąć, że „treści pornograficzne” w rozumieniu art. 202 KK, to w utrwalonej formie (np. film, zdjęcia, czasopisma, książki, lub np. pokazy na żywo), prezentacje czynności seksualnych człowieka (zwłaszcza ukazywanie organów płciowych człowieka w ich funkcjach seksualnych), i to zarówno w wymiarze niesprzecznym z ich biologicznym ukierunkowaniem, jak i czynności seksualnych człowieka sprzecznych z przyjętymi w społeczeństwie wzorcami zachowań seksualnych.²

Przyjęcie wspólnej definicji treści pornograficznych pozwoliłoby na określenie punktu wyjścia podczas analizy materiałów w postępowaniu sądów, organów ścigania czy zespołów reagujących oraz pozwoliłoby ustandaryzować proces oceny analizowanych materiałów.

Materiały pornograficzne z udziałem dzieci

Zespół Dyżurnet.pl, podobnie jak inne zespoły reagujące działające na całym świecie, od lat sygnalizuje, że określenie „pornografia dziecięca” jest terminem nieadekwatnym i mylącym. Termin „pornografia” odnosi się do branży rozrywkowej, w której (w większości przypadków) dobrowolnie biorą udział osoby dorosłe – świadome konsekwencji. Należy pamiętać, że materiały przedstawiające dziecko w seksualnym kontekście są dowodem realnej krzywdy dziecka na skutek przemocy i wykorzystania seksualnego. Z tego względu termin „pornografia dziecięca” jest nieodpowiedni i powoduje zacieranie różnic między biznesem branży pornograficznej, a materiałami dokumentującymi seksualną przemoc wobec dzieci. Właśnie dlatego konieczne jest stworzenie i propagowanie terminu, który w przeciwieństwie do „pornografii dziecięcej”, będzie w sposób bezdyskusyjny określał relację dorosły-dziecko jako zależność sprawcy i ofiary.

Potrzeba zmiany terminologii, a przede wszystkim podejścia do materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie dzieci, jest podnoszona również przez organizacje międzynarodowe. INTERPOL zaleca przedstawicielom organów ścigania i organów sądowniczych oraz dziennikarzom, by termin *child pornography* przestał być stosowany w oficjalnych komunikatach lub był wykorzystywany wyłącznie z najwyższą ostrożnością (p. INTERPOL: *Appropriate terminology*). Jako alternatywę, INTERPOL proponuje bardziej opisowe formy, takie jak: *child sexual abuse materials* czy *child sexual exploitation materials*. Należy zwrócić uwagę, że choć oba terminy zasadniczo mogą zostać przetłumaczone jako „materiały prezentujące seksualne wykorzystywanie dziecka”, to ich znaczenie jest szersze i trudne do oddania w języku polskim, akcentują bowiem odmienne aspekty procesu produkcji treści. Zgodnie z analizą pojęciową, przedstawioną w *Terminology Guidelines* (Greijer i Doek 2016), termin *child sexual abuse* powinien być stosowany w opisie przypadków, gdy sprawcą seksualnego wykorzystania dziecka jest osoba znana dziecku, np. będąca członkiem rodziny, a wykorzystywanie prawdopodobnie jest wieloletnim procesem. Natomiast termin *sexual exploitation* odnosi się do sytuacji, w której seksualne wykorzystanie dziecka odbywa się na zasadzie „wymiany”, podczas której ofiara uzyskuje pewną korzyść lub samą obietnicę jej uzyskania, przy czym „zysk” nie musi być finansowy – może stanowić zaspokojenie potrzeby emocjonalnej. **Niezależnie od charakteru „transakcji” oraz bez względu na korzyści jakie odnosi dziecko – zawsze powinno być traktowane jako ofiara.**

W kontekście produkcji i dystrybucji nielegalnych materiałów, zwrot *abuse* jest stosowany do podkreślenia celu sprawcy, jakim jest uzyskanie wyłącznie własnej przyjemności w momencie nagrania lub rozpowszechniania treści prezentujących seksualne wykorzystanie dziecka, a *sexual exploitation* podkreśla cel uzyskania korzyści przez sprawcę. Może się to odbywać na zasadzie sprzedaży lub wymiany na kolejne nagrania lub zdjęcia, lub wymuszania produkcji kolejnych materiałów przez znaną ofiarę, np. w procesie groomingu.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO, 2003), definiuje *child sexual abuse* jako:

„Udział dziecka w czynności seksualnej, której ze względu na swój wiek, nie jest w stanie w pełni zrozumieć, nie może się jej sprzeciwić lub do udziału w której nie jest rozwojowo gotowe lub zdarzenie łamiące społeczne tabu oraz wykracza poza akceptowane w społeczeństwie normy obyczajowe. Seksualne wykorzystanie dziecka zachodzi między dzieckiem a osobą dorosłą lub innym dzieckiem, przewyższającym je wiekiem lub stopniem rozwoju, gdzie zachodzi relacja odpowiedzialności, zaufania lub władzy i prowadzi do satysfakcji, przyjemności lub spełnienia potrzeb wyłącznie osobie sprawcy.”

¹ Filar, M.[w:] M. Filar (red.) (2010). Kodeks Karny. Komentarz, wyd. 2, Przepisy przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości, art. 202, s. 965-966. Warszawa: Lexis Nexis

² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 listopada 2010 r., sygn. IV KK 173/10

Ze względu na powszechne stosowanie obu terminów w publikacjach anglojęzycznych, stosowne byłoby wypracowanie polskojęzycznego określenia, w pełni oddającego ich znaczenie.

Zespół Dyżurnet.pl w swoich raportach i komunikatach medialnych zamiennie stosuje polskojęzyczne zwroty:

- materiały pornograficzne z udziałem dzieci/małoletnich,
- materiały prezentujące seksualne wykorzystywanie dziecka,
- akronim CSAM, odnoszący się do *child sexual abuse materials*.

Materiały erotyczne z udziałem dzieci

Zjawisko „modelingu” czy tzw. „erotyki dziecięcej” – dzieci w pozycji erotycznej, ale najczęściej ubranych – nie jest traktowane w większości krajów jako treść nielegalna. W takich publikacjach ofiary pozuja w białym, kostiumach kąpielowych lub innych obcisłych strojach. Charakter prezentacji nie pozostawia wątpliwości, że intencje osoby wykonującej i zamieszczającej zdjęcia wiązały się z wykorzystaniem seksualnego zainteresowania dziećmi przez potencjalnych odbiorców, chociaż nie zachodzi sam akt przemocy seksualnej.

W wyznaczaniu granic między treścią pornograficzną a erotyczną można posłużyć się definicjami „pornografii dziecięcej” oraz „erotyki dziecięcej”, opracowanymi przez Taylora (2003) oraz Lanninga (2010), według których za „**pornografię dziecięcą**” uznawane są te obrazy, które prezentują dziecko podczas czynności seksualnych lub koncentrują się (poprzez perspektywę zdjęcia lub pozycję dziecka) na jego genitaliach. Natomiast termin „**erotyka dziecięca**” odnosi się do materiałów, na których występuje dziecko i które mogą wzbudzić u odbiorcy podniecenie lub seksualne skojarzenia (przy czym należy mieć na uwadze, że odwołanie się do interpretacji potencjalnego odbiorcy często nie jest możliwe). Tak szerokie ujęcie „erotyki dziecięcej” jest adekwatne ze względu na zasygnalizowanie różnorodności treści tego typu – od neutralnych, prezentujących ubrane dziecko, do treści przedstawiających dziecko w wyzywających pozach i częściowo roznegliżowane.

Opierając się na zgłoszeniach otrzymywanych od użytkowników internetu można dojść do wniosku, że ocena treści często zależy od różnic w poglądach i przekonaniach oglądającego, jak również od kontekstu, w którym umieszczony jest materiał. Może się również zdarzyć, że strony prezentujące treści erotyczne przekierowują do stron zawierających treści pornograficzne. Chociaż w obecnym stanie prawnym Dyżurnet.pl nie ma podstaw do interwencji wobec materiałów erotycznych z udziałem małoletnich, strony zawierające tego rodzaju treści są poddawane analizie ze względu na potencjalne przekierowania do treści nielegalnych. Przy analizie brane są pod uwagę m.in. następujące kryteria:

- teksty opisujące materiały – adres i tytuł strony, nazwa użytkownika, tytuł galerii, pliku, tagi, komentarze, napisy na obrazie dodane w trakcie obróbki graficznej,
- sposób organizacji galerii, np. od zdjęcia dziecka kompletnie ubranego do roznegliżo-

wanego, pozostałe elementy kolekcji,

- obecność innych materiałów pornograficznych,
- widoczna intencja osoby zamieszczającej materiały (w tym również chęć ukrycia materiałów przed osobami postronnymi).

Produkcja materiałów erotycznych z udziałem dzieci

Dla zrozumienia szkodliwości treści erotycznych z udziałem osób małoletnich, konieczne jest prześledzenie procesu ich powstawania oraz dystrybucji. Niestety, przy bogatej literaturze poświęconej treściom pornograficznym z udziałem osób małoletnich, temat treści erotycznych, zwłaszcza w literaturze polskiej, wydaje się być niemal nieporuszony. Dotychczasowe opracowania koncentrują się na komentowaniu zbiorów sprawców, którzy w swoich kolekcjach posiadali nielegalne materiały, a także czasami dodatkowo treści erotyczne. Ze względu na swoją legalność oraz społeczny brak akceptacji dla „erotyki dziecięcej”, ogromną trudność sprawia zidentyfikowanie oraz zbadanie osób o skłonnościach do posiadania treści wyłącznie tego typu. Z analiz ekspertów Dyżurnet.pl wynika, że często kolekcje obrazów gromadzone przez osoby o pedofilskich skłonnościach ulegają stopniowej eskalacji pod względem prezentacji stopnia wykorzystania dziecka. Może się zdarzyć, że osoby kolekcjonujące materiały prezentujące treści erotyczne z udziałem dzieci będą później poszukiwać również materiałów pornograficznych. Jeżeli zaś chodzi o dystrybucję w internecie, materiały erotyczne są prezentowane w szerokim publicznym dostępie, natomiast kolejne odsłony (często już pornograficzne) są dostępne dopiero po uzyskaniu hasła, a czasem po dokonaniu płatności.

Produkcja treści o charakterze erotycznym z udziałem dzieci, nawet jeżeli nie zachodzi krzywda w sensie fizycznym, jest zawsze formą przemocy i wykorzystania dziecka. Dla najmłodszych dzieci (Pihl, Jakobsen i Sørensen, 2014), zwłaszcza gdy towarzyszy im bliska osoba, udział w sesji fotograficznej może jawić się jako wydarzenie neutralne lub nawet ekscytujące, wywołujące w nich pozytywne emocje. Ze względu na nierozwinięte jeszcze poczucie własnej seksualności, dzieci nie są świadome niewłaściwego kontekstu, w jakim zostają uwiecznione. Narzucone przez dorosłego pozy, stroje oraz rekwizyty, w oczach dziecka mogą wydawać się elementami niewinnej zabawy. Natomiast starsze dzieci mogą ulegać poczuciu wyróżnienia, gdy w czasie nagrania dostają szansę wcielenia się w rolę modela/modelki. Podczas takiej sesji osoba dorosła wzmacnia poczucie wartości dziecka. Erotyczne obrazy mogą być również efektem sytuacji, gdzie w zamian za pozowane zdjęcia dzieciom oferowane są wartościowe przedmioty, pieniądze, doładowania konta telefonicznego, używki. Na taką ofertę przystają najczęściej starsi chłopcy (13-18 lat), którzy traktują udział w sesji jako możliwość szybkiego zarobku (Pihl, Jakobsen i Sørensen, 2014).

Niezależnie od okoliczności, udział w erotycznej sesji fotograficznej może odbić się negatywnie na rozwoju dziecka. Stres związany z uczestnictwem w produkcji tego typu treści może wynikać z konieczności poddania się presji dorosłego, dyskomfortu wynikającego z kontekstu pozwania oraz poczucia naruszenia własnej godności i przekroczenia granic intymności. Uśmiech, swoboda przy przybieraniu wyzywających pozycji, wydają się niejednokrotnie wymuszone i narzucone przez osobę dorosłą. Niewykluczone są również długotrwałe negatywne skutki związane z erotycznym pozowaniem, jakie zachodzą w psychice dziecka. Fakt, że treści dostępnych w sieci nie da się całkowicie usunąć z internetu, sprawia, iż nawet w dorosłym życiu modele mogą zetknąć się ze szkodliwymi materiałami, w których uczestniczyli w przeszłości, co może spowodować ponowną traumę.

Typologie obrazów prezentujących dziecko w seksualnym kontekście – analiza porównawcza

Różnorodność treści, problematyka zjawiska, jak i utrudniony dostęp do materiałów sprawiają, iż stworzenie pełnej klasyfikacji materiałów prezentujących dziecko w seksualnym kontekście jest niezwykle wymagające. W anglojęzycznej literaturze naukowej przez długi czas posługiwano się rozróżnieniem opracowanym na potrzeby organów ścigania, gdzie poszczególne obrazy były zaliczane do jednej z trzech kategorii (Taylor i Quayle, 2003) – wskazujące (*indicative*), nieobyczajne (*indecent*), obsceniczne (*obscene*). Jednak rozróżnienie to spotkało się z uzasadnioną krytyką ze względu na zbyt duży stopień ogólności, pomijający istotne aspekty produkcji i dystrybucji nielegalnych treści za pośrednictwem internetu. Taylor (2003) zwrócił uwagę, iż znaczna część materiałów, którym odbiorca o seksualnym zainteresowaniu małoletnimi może przypisać erotyczny lub pornograficzny charakter, nie będzie uznana za nielegalne. Tym samym konieczne jest skoncentrowanie się na aspekcie psychologicznym, determinującym szkodliwe konsekwencje powstawania i rozpowszechniania tego typu treści. Zaproponowana przez Taylora trzystopniowa skala, została wykorzystana jako baza do stworzenia ogólnie znanej i obecnie wykorzystywanej skali COPINE (Taylor, Holland i Quayle, 2001).

Poziom 1 Wskazujący

Obrazy nie mające charakteru erotycznego lub seksualnego, ukazujące dziecko w codziennych, naturalnych sytuacjach, ubrane w bieliznę, strój kąpielowy itp.; obrazy pochodzące ze źródeł komercyjnych lub albumów rodzinnych, którym kontekst dystrybucji lub organizacja galerii nadaje nieodpowiedni charakter.

Poziom 2 Nudyzm

Obrazy prezentujące częściowo lub całkowicie nagie dziecko w sytuacjach charakterystycznych dla nudyzmu. Zdjęcia pochodzą z legalnych źródeł.

Poziom 3 Erotyka (Oglądarkstwo)

Obrazy prezentujące dziecko podczas aktywności na placu zabaw lub w innym bezpiecznym, neutralnym środowisku, ukazujące bieliznę lub nagość dziecka. Obrazy zrobione ukradkiem.

Poziom 4 Pozowanie

Obrazy prezentujące pozujące dziecko (np. modeling), częściowo lub całkowicie rozebrane, gdzie ilość, kontekst lub organizacja galerii sugeruje seksualne zainteresowanie osobami małoletnimi.

Poziom 5 Erotyczne pozowanie

Obrazy ukazujące dziecko całkowicie lub częściowo rozebrane w seksualnych, prowokacyjnych pozach.

Poziom 6 Jawne seksualne pozowanie

Obrazy ukazujące dziecko częściowo lub całkowicie rozebrane, gdzie celowo uchwycone zostały okolice genitaliów dziecka.

Poziom 7 Jawna aktywność seksualna

Obrazy ukazujące wzajemne dotykanie się, masturbację, seks oralny oraz stosunek seksualny między dziećmi, bez udziału osoby dorosłej.

Poziom 8 Napaść

Obrazy prezentujące dziecko jako podmiot seksualnej napaści, dotykane przez osobę dorosłą.

Poziom 9 Rażąca napaść

Obrazy prezentujące dziecko uczestniczące w czynnościach seksualnych z udziałem osoby dorosłej w tym: penetrację, masturbację lub stosunek oralny.

Poziom 10 Sadyzm i zoofilia

- Obrazy prezentujące dziecko skrępowane, przywiązane, bite, pobite lub poddawane innym działaniom zadającym widoczny ból.
- Obrazy prezentujące dziecko uczestniczące w czynnościach seksualnych z udziałem zwierzęcia.

Powyższa skala została przygotowana w ramach przeprowadzonego we współpracy z University College Cork projektu *Combating Paedophile Information in Europe* (COPINE), na podstawie analizy ponad 50 000 zdjęć. Wszystkie materiały były dystrybuowane w internecie oraz należały do osób skazanych za posiadanie nielegalnych treści i/lub które dopuścili się seksualnego wykorzystania osoby małoletniej. Rozpiętość skali oraz hierarchia poszczególnych poziomów są w intencji autorów podyktowane narastającym stopniem krzywdy, jakiej doświadcza dziecko.

Mimo że poziomy od 1 do 4 nie stanowią dokumentacji fizycznej napaści, to zarówno sposób ich wykorzystania, jak i okoliczności powstania stanowią naruszenie prywatności oraz godności najmłodszych. Autorzy skali COPINE wielokrotnie zaznaczają w swoich publikacjach, że za niewłaściwe uznać należy jakiekolwiek wykorzystanie osoby małoletniej jako podmiotu fantazji seksualnych dorosłego. Poziom 5 oraz 6 odnoszą się do materiałów najczęściej uznawanych za „erotykę dziecięcą” – prezentują dziecko w sposób narzucający seksualne skojarzenia, nie naruszając wprost przepisów prawa. Z tego względu wyjątkowo trafnie zostały określone przez duński zespół reagujący Save the Children Denmark – Redbarnet (Pihl, Jakobsen i Sørensen, 2014) jako „obrazy należące do szarej strefy” (*grey area images*). Materiały sklasyfikowane na poziomach od 7 do 10 są w większości państw uznawane za nielegalne, dotyczy to również Polski.

Skala COPINE jest do tej pory wykorzystywana jako pomoc przy klasyfikacji nielegalnych treści z udziałem dziecka oraz w praktyce terapeutycznej z ofiarami seksualnej przemocy w dzieciństwie. Równocześnie daje najlepszy ogłód na różnorodność treści pornograficznych oraz erotycznych z udziałem dziecka, przy zachowaniu kontekstu zjawiska. Posłużyła również za wzór do powstania skali obowiązującej w brytyjskim prawodawstwie, utworzonej przez sądowniczy organ doradczy Sentencing Advisory Panel (SAP, 2003):

Poziom 1 Erotyczne pozowanie dziecka pozbawione aktywności seksualnej;

Poziom 2 Inna czynność seksualna pomiędzy dziećmi, masturbacja dziecka;

Poziom 3 Inna czynność seksualna pomiędzy dorosłym a dzieckiem;

Poziom 4 Obcowanie płciowe pomiędzy dorosłym a dzieckiem lub pomiędzy dziećmi;

Poziom 5 Sadyzm wobec dziecka lub obcowanie płciowe dziecka ze zwierzęciem.

Skala powstała jako narzędzie przeznaczone dla przedstawicieli organów ścigania oraz sądów. W porównaniu do skali COPINE skala SAP jest krótsza, co ułatwia korzystanie z niej przy ocenie treści. Równocześnie, ze względów legislacyjnych, pominięty został poziom 1 ze skali COPINE – oraz poziom 2 – nudyzm. Zrównaniu uległy występujące w skali COPINE poziomy od 3 do 6 do pojęcia „erotycznego pozowania”. Poziomy od 2 do 5 w skali SAP są zgodne z poziomami od 7 do 10 ze skali COPINE.

W 2014 roku skala SAP została zastąpiona nową, wprowadzoną w Sexual Offences Definitive Guideline (SODG) – dokumencie pomocniczym dla sądów brytyjskich przy orzekaniu wysokości wyroków dotyczących przestępstw przeciwko wolności seksualnej. W kontekście materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie dzieci skala obejmuje następujące kategorie obrazów:

Kategoria A

- obrazy prezentujące obcowanie płciowe
- obrazy prezentujące obcowanie płciowe/inne czynności seksualne z wykorzystaniem zwierzęcia lub sadyzm

Kategoria B

- obrazy prezentujące inne czynności seksualne (bez penetracji)

Kategoria C

- inne nieobyczajne obrazy, nie należące do kategorii A lub B.

Rezygnacja z numeracji na rzecz kategorii literowych ma na celu ułatwienie komunikacji w przypadku omawiania zdjęć z perspektywy kilku typologii. W nowej klasyfikacji zrezygnowano z użycia terminu „erotyka” na rzecz sformułowania „nieobyczajne obrazy” (*indecent*). Mając na względzie różnorodność treści pornograficznych, które mieszczą się w kategorii A, w SODG określone zostały dodatkowe okoliczności mające wpływ na surowszą ocenę materiału, niż wynika z samej typologii, takie jak m.in.: widoczne odczuwanie bólu lub wyraźny stres u dziecka i jego wiek.

Skala SODG jest powszechnie wykorzystywana w brytyjskim i australijskim sądownictwie oraz stanowi narzędzie używane przez brytyjski *hotline* Internet Watch Foundation. Równocześnie należy pamiętać, że jest to tylko element zapisów *Sexual Offences Definitive Guideline* i nie powinien być wykorzystywany jako samodzielne narzędzie bez uwzględnienia reszty zapisów dokumentu.

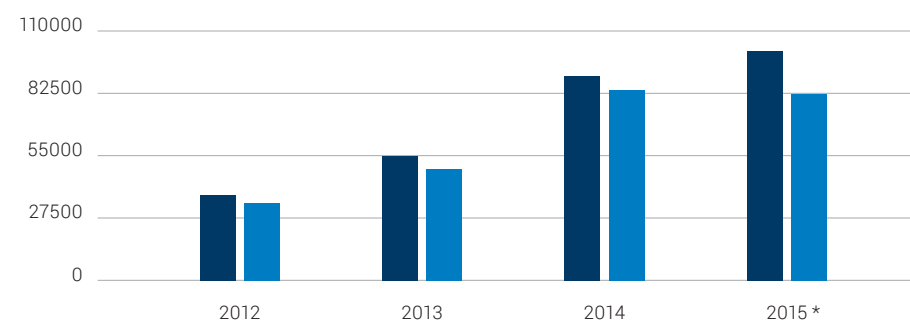
Charakterystyka materiałów CSAM

Pierwszym krokiem na rzecz budowania zrozumiałego przekazu na temat materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie dzieci jest zwrócenie uwagi na to, co naprawdę one prezentują. Ważna jest zarówno skala zjawiska, jak i przyjrzenie się tendencjom obserwowanym w ujęciu statystycznym, ze szczególnym uwzględnieniem ofiar uwiecznionych na materiałach.

INHOPE: Skala zjawiska i profile ofiar

Według danych udostępnianych przez Stowarzyszenie INHOPE, w latach 2012-2015 (patrz: bibliografia) zrzeszone zespoły przeanalizowały ponad 195 tysięcy adresów URL, z czego 90 procent stanowiły unikalne adresy URL. Pozostałe określane są mianem duplikatów, co oznacza, że pojawiły się w zgłoszeniach różnych zespołów, ale do liczby unikalnych adresów URL zostały wliczone tylko jeden raz. Informacja na temat duplikatów jest bardzo istotna, wskazuje bowiem na fakt większego zasięgu danego URL na świecie i jego dostępności dla większej liczby potencjalnie zainteresowanych, ale i przypadkowych użytkowników internetu. Liczba zgłoszonych adresów URL systematycznie rośnie, ok. 50-60 procent w skali roku. Zdecydowana większość materiałów – ok. 75-90 procent – jest publikowana w serwisach bezpłatnie dostępnych dla użytkowników. Pozostałe treści są publikowane w serwisach wymagających uiszczenia opłaty za dostęp. Materiały są publikowane najczęściej na serwerach znajdujących się w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Rosji oraz Holandii. Wynika to prawdopodobnie z dostępności anonimowych usług hostingowych. W tych krajach funkcjonują zespoły reagujące zrzeszone w INHOPE, więc tego typu treści są szybko usuwane z publicznego dostępu. Wśród krajów poza zasięgiem działania INHOPE najwięcej treści jest publikowanych na Ukrainie oraz w Chinach. Usuwanie materiałów znajdujących się na tamtejszych serwerach stanowi, ze względów politycznych oraz organizacyjnych, pewne wyzwanie.

Incydenty INHOPE

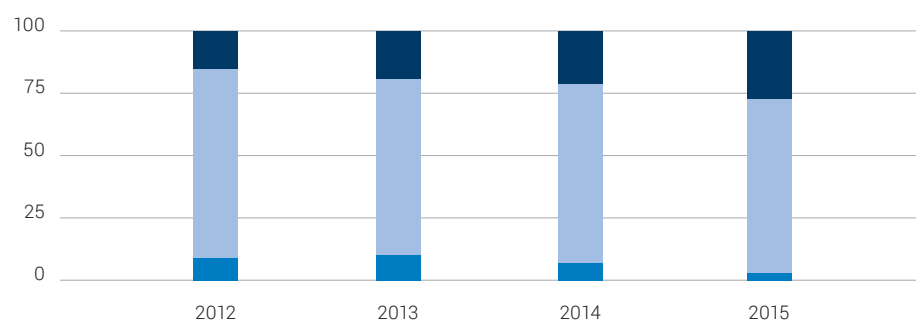
Rys. 4 Liczba adresów URL prezentujących CSAM, zgłoszonych przez członków Stowarzyszenia INHOPE

■ Zgłoszone URL ■ Unikalne URL * Dane za rok 2015 obejmują okres do 12 listopada 2015r.

Na podstawie danych zebranych przez zespoły reagujące, można spróbować zbudować charakterystykę ofiar najczęściej występujących w tego rodzaju materiałach. Dane te są niepełne – prezentują wyniki analizy tylko *hotline'ów* zrzeszonych w INHOPE, reprezentujących obecnie 45 krajów na świecie oraz dotyczą tylko plików, które znalazły się w internecie. Należy zaznaczyć, że statystyki nie przedstawiają informacji na temat materiałów nieprezentowanych w sieci, znalezionych na komputerach i innych nośnikach sprawców zatrzymanych przez organy ścigania. Pewnym utrudnieniem jest też fakt zbierania danych statystycznych w formie zagregowanej, dotyczących treści znajdujących się na całych stronach internetowych, nie zaś pojedynczych plików graficznych lub wideo (chyba że URL wskazuje na pojedynczy plik). Przykładowo, jeżeli na danej stronie znajduje się duża galeria prezentująca ofiary w różnym wieku, wiek ofiar zostanie oznaczony jako „nieokreślony” lub zostanie wybrana najliczniej reprezentowana kategoria wiekowa. Niemniej jednak zebrane informacje pozwalają na pewne obserwacje i stanowią cenny argument w dyskusji na temat zagrożenia dzieci wykorzystaniem seksualnym.

Jeżeli chodzi o wiek ofiar widać dość stałą tendencję. Od 3-10 procent materiałów prezentuje dzieci najmłodsze, w okresie niemowlęctwa (do ok. 1 r.ż.); od 15 do 21 procent – dzieci po okresie pokwitania, ale najprawdopodobniej przed 18 r.ż. (p. Uregulowania prawne). Największą grupę ofiar, 70-76 procent stanowią dzieci w wieku przed okresem dojrzewania – od ok. 1 r.ż. do ok. 12-13 r.ż.

Wiek ofiar

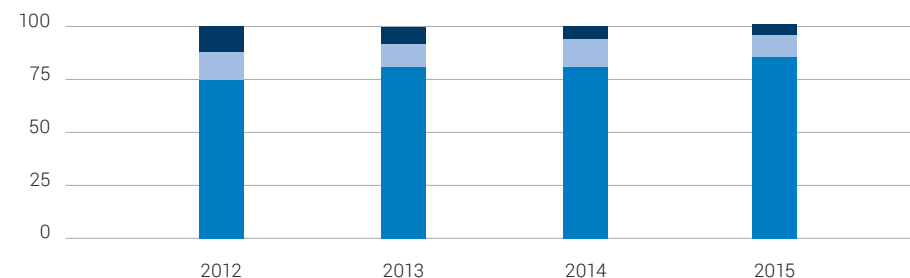

Rys. 5 Wiek ofiar

■ do ok. 1 r.ż. ■ od ok. 1 r.ż. do ok. 12-13 r.ż. ■ od ok. 12-13 r.ż. do ok. 18 r.ż.

Zespół Dyżurnet.pl i pozostali członkowie stowarzyszenia INHOPE są w stanie dostarczyć dane bazując jedynie na treściach znajdujących się w internecie. Należy pamiętać, że jest to najprawdopodobniej tylko pewna część materiałów powstałych w procesie wykorzystywania seksualnego dzieci, część wyprodukowanych materiałów nigdy nie zostanie opublikowana w sieci, nie zawsze również wykorzystanie seksualne dziecka jest dokumentowane przez sprawcę. Zjawisko wykorzystywania seksualnego dzieci to oddzielna kwestia, a skala zjawiska z różnych względów jest nie do końca poznana. Według danych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO, 2016) zjawisko dotyka to ok. 8-20 procent dzieci na całym świecie.

Płeć ofiar

Rys. 6 Płeć ofiar

■ dziewczynki ■ chłopcy ■ obie płci

Badania kanadyjskie – profil ofiar

Kanadyjski zespół reagujący Cybertip.ca przeprowadza własne analizy na podstawie zgłoszonych treści. W najnowszej edycji raportu (*Child Sexual Abuse Images on the Internet. A Cybertip.ca Analysis*, 2016) zaprezentowano analizę ponad 40 000 obrazów i filmów przedstawiających materiały pornograficzne z udziałem dzieci. Badacze skoncentrowali się na takich cechach charakterystycznych jak: wiek ofiary, rodzaj treści, poziom drastyczności treści.

Pełna analiza dotyczyła 46 859 dzieci – ofiar przedstawionych na materiałach, przy czym ok. 80 procent z nich to dziewczynki. Prawie 90 procent wszystkich ofiar ma tzw. biały kolor skóry, ok. 8 procent wykazuje azjatyckie lub południowoazjatyckie pochodzenie etniczne.

Wiek ofiar został określony na podstawie wskaźników dojrzałości płciowej zdefiniowanych wg *Medical Analysis of Child Pornography*. Określanie wieku na podstawie takich wskaźników jest zawsze obarczone błędem, ale biorąc pod uwagę doświadczenie analityków, daje solidne podstawy do wnioskowania. W przypadku 7 procent modeli, ze względu na charakterystykę ujęcia, nie udało się zidentyfikować przybliżonego wieku.

- ok. 50 procent dzieci najprawdopodobniej nie ukończyło 8 roku życia;
- prawie 30 procent przedstawiało prawdopodobnie dzieci w wieku między 8-11 lat;
- ponad 15 procent przedstawiało dziewczęta w wieku 11-12 lat lub chłopców między 12 a 14 r.ż.;
- tylko nieco ponad 6 procent materiałów przedstawiało dzieci w okresie pokwitania lub już po nim.

Jeżeli chodzi o zawartość materiałów, to prawie połowa dotyczyła jednoznacznego wykorzystania seksualnego dziecka – rozumianego jako pokaz masturbacji lub uczestnictwa w akcie seksualnym z dorosłym lub innym dzieckiem. Druga połowa przedstawiała różne formy erotycznego pozowania – z czego 40 procent stanowiło pozowanie z ewidentnym skupieniem uwagi na nagich genitaliach dziecka, 2 procent prezentacji to przypadki najbardziej drastyczne, z wykorzystaniem różnych form przemocy.

Motywacje osób kolekcjonujących CSAM

Mimo że produkcja, dystrybucja i uzyskiwanie dostępu do materiałów przedstawiających seksualne wykorzystywanie dziecka jest zabronione przez regulacje krajowe i międzynarodowe oraz krytykowane przez społeczeństwo i uznane jako wysoce szkodliwe, treści te są wciąż dostępne, a z każdym dniem produkowane są nowe. Według badaczy (m.in. Taylor i Quayle, 2013), motywami poszukiwania i posiadania materiałów nielegalnych mogą być:

Przedmiot fantazji seksualnych

Zarówno materiały pornograficzne jak i erotyczne prezentujące dziecko mogą być odbierane jako bodziec pobudzający seksualnie. Osoby o skłonnościach pedofilskich mogą pobudzać swoje fantazje na podstawie zdjęć erotycznych, jako etapu przygotowawczego przed przystąpieniem do oglądania treści pornograficznych lub też nawet prób wykorzystania dziecka w świecie realnym.

Samousprawiedliwienie, przełamywanie wewnętrznych oporów

Większość erotycznych obrazów przedstawia osoby małoletnie jako uśmiechnięte i zadowolone z udziału w sesji, co może sprawiać u odbiorcy fałszywe przekonanie, iż dziecku nie dzieje się nic złego, nie jest poddawane żadnej krzywdzie. Na tej podstawie kreowany jest mechanizm samousprawiedliwienia, że obcowanie z erotyką lub pornografią dziecięcą nie jest niczym naganym. Tym samym osoby o skłonnościach pedofilskich utwierdzają się w poczuciu, że ich seksualne zainteresowanie skierowane ku dziecku nie jest czymś szkodliwym, ale przyjemnym dla dziecka doświadczeniem.

Kolekcjonowanie i poczucie przynależności do wspólnoty

Przeprowadzone w ramach projektu COPINE (Taylor, Holland i Quayle, 2001) analizy dotyczące kolekcji obrazów przedstawiających dziecko w seksualnym kontekście dowodzą, że istotnym motywem dla sprawców jest sama potrzeba posiadania materiałów, niezależnie od ich późniejszego wykorzystania. Osoby o skłonnościach pedofilskich wykazują kompulsywną wręcz chęć gromadzenia i grupowania nielegalnych obrazów, traktując je jako produkt ekskluzywny. Kolekcje zdjęć i filmów są szczegółowo skatalogowane i uporządkowane np. pod kątem wieku dzieci, tematyki sesji, typu urody dziecka. Zdarza się, że osobie kolekcjonującej zależy na zdobyciu wszystkich materiałów ukazujących tylko jedno konkretne dziecko i nie jest zainteresowana materiałami przedstawiającymi inne dzieci. Dotyczy to zarówno treści pornograficznych, jak i materiałów erotycznych z udziałem dziecka. Zgromadzone treści mogą stać się przedmiotem wymiany z innymi osobami w sieci. Możliwości zaprezentowania własnej kolekcji w internecie daje osobom o skłonnościach pedofilskich poczucie przynależności do grupy, w której ich kolekcje są cenione, pożądane i podziwiane przez innych. Potrzeba gromadzenia podyktowana jest koniecznością zbudowania pozycji w grupie osób o zbliżonych zainteresowaniach i bywa głównym motywem skłaniającym do produkowania lub wyszukiwania oraz pobierania treści prezentujących dziecko w seksualnym kontekście.

Źródła pochodzenia CSAM

Prawdopodobnie największa ilość treści prezentujących seksualne wykorzystywanie w sieci została tam umieszczona przez samych sprawców, a następnie zmnożona jako efekt wymiany czy handlu. Należy również pamiętać o innych zjawiskach prowadzących do produkcji materiałów erotycznych i pornograficznych.

Motyw ekonomiczny

Należy mieć na uwadze, że czasem dziecko zostaje zmuszone przez swoich opiekunów do brania udziału w płatnych prezentacjach seksualnych za pośrednictwem kamerek internetowych (zarówno o charakterze erotycznym, jak i pornograficznym). Zapisy prezentacji mogą być następnie również odsprzedawane i stać się zachętą do wykorzystania dziecka podczas spotkania w realu (Terre des Hommes, 2013).

Online grooming, uwodzenie dziecka

Uwodzenie dziecka często jest długotrwałym procesem, podczas którego osoba dorosła za pośrednictwem czatów internetowych, forów, komunikatorów lub serwisów społecznościowych nawiązuje i podtrzymuje relację z dzieckiem. Celem tych działań jest doprowadzenie do spotkania w świecie realnym lub pozyskania materiałów o charakterze erotycznym/pornograficznym. Należy pamiętać, że każdy proces może przebiegać inaczej, ale najczęściej można wyodrębnić takie etapy jak: poznanie sytuacji dziecka, budowanie więzi emocjonalnej, stopniowa izolacja od otoczenia, osvajanie ofiary z tematyką seksualną – rozmowy na tematy seksualne, udostępnianie materiałów pornograficznych (w tym również materiałów prezentujących seksualne wykorzystanie dzieci), a wreszcie nakłanianie do wytworzenia materiałów erotycznych lub spotkania, często również stosowanie szantażu w celu ukrycia relacji i/lub pozyskania nowych materiałów lub kolejnych ofiar.

W niektórych przypadkach celem osoby o pedofilskich skłonnościach jest uzyskanie erotycznych materiałów, a w innych – spotkanie i wykorzystanie dziecka w realnym świecie.

Autoprezentacje erotyczne

Osobną grupę materiałów stanowią zdjęcia i filmy erotyczne, gdzie występująca osoba małoletnia jest również autorem treści. Mogą to być materiały przygotowane w celu udostępnienia osobom zaufanym, w przypadku starszych nastolatków zwykle obecnemu partnerowi lub jako element odkrywania i testowania własnej seksualności (p. *seksing*, w: Polak, Różycka, Maranda i Szela, 2015). Tego typu obrazy mogą zostać, bez wiedzy autora, utrwalone oraz udostępnione przez osoby dorosłe o skłonnościach pedofilskich. Coraz częściej można spotkać się również ze zjawiskiem *sextortion* (tamże) gdzie pod groźbą ujawnienia i rozpowszechnienia kompromitujących treści będących efektem wycieku danych, kradzieży czy wstępnego procesu uwodzenia, sprawca szantażuje poszkodowanego, żądając od niego przekazania pewnej sumy pieniędzy lub zmuszając do produkcji kolejnych zdjęć/filmów pornograficznych.

Kanały dystrybucji CSAM w internecie

Specjaliści zespołów reagujących zrzeszonych w INHOPE obserwują dynamiczne zmiany w zakresie kanałów dystrybucji CSAM w internecie. Maleje znaczenie klasycznych stron internetowych, a sprawcy coraz częściej wykorzystują łatwo dostępne serwisy hostingowe, gdzie bez żadnej specjalistycznej wiedzy programistycznej można umieszczać ogromne kolekcje materiałów. Zwiększa się rola środowiska internetowego – w szczególności właścicieli popularnych serwisów tego typu – w zakresie współpracy z zespołami reagującymi oraz organami ścigania. Zwraca się uwagę na potrzebę wypracowania rozwiązań służących zmniejszeniu skali szkodliwego zjawiska lub całkowitej jego eliminacji, takich jak: automatyzacja procesu rozpoznawania nielegalnych treści (**np. usługa PhotoDNA – udoskonalony mechanizm identyfikowania i wyszukiwania rozpoznanych wcześniej zdjęć przedstawiających seksualne wykorzystywanie dzieci. Algorytm programu umożliwia identyfikację zdjęcia nawet po jego modyfikacji i edycji, pozwala również na wyszukiwanie innych zdjęć pochodzących z tej samej serii**). Niektóre trudności wynikają ze specyfiki konkretnego serwisu bądź usługi, dlatego tak ważne jest dobre i kompletne opracowanie polityki bezpieczeństwa oraz procedur reagowania na zgłoszone nadużycia.

Serwisy hostingowe

Ze względu na dostępność coraz większej darmowej przestrzeni w serwisach hostingowych, rośnie ich popularność jako miejsca przechowywania znaczących ilości danych, kiedyś gromadzonych na fizycznych dyskach zewnętrznych. Serwisy dają możliwość przechowywania prywatnych dokumentów oraz wysokiej jakości zdjęć i plików wideo. Istnieje pewnego rodzaju specjalizacja serwisów, niektóre są identyfikowane jako serwisy hostingu plików (*file hosting*). Stanowią one ok. 10 procent zgłoszonych usług służących do rozpowszechniania CSAM w bazie INHOPE; a inne jako hostingu zdjęć (*image hosting*) – aż 60 procent zgłoszeń w 2015 roku.

W ostatnim czasie można zaobserwować rozwój serwisów hostingowych korzystających z tzw. chmury, które umożliwiają często anonimowe umieszczanie w przestrzeni wirtualnej plików dowolnego formatu, a następnie ich pobieranie (bezpłatne lub za opłatą) przez innych użytkowników sieci. Taka technologia jest łatwo dostępna dla każdego i nie wymaga specjalistycznych umiejętności. Aby udostępnić daną treść innym użytkownikom, w usłudze generowany jest unikalny adres URL, który następnie można publikować wśród zainteresowanych odbiorców. Ten sposób przekazywania informacji szybko zdobył popularność wśród osób poszukujących nielegalnych materiałów. Unikalny adres URL składa się z ciągu losowych znaków, nie wskazując nazwy użytkownika czy rodzaju publikowanej treści – zapewnia więc anonimowość oraz ograniczenie szerokiego publicznego dostępu do treści. Taka strona nie jest również indeksowana w wyszukiwarkach, więc prawdopodobieństwo przypadkowego natrafienia na dany URL jest praktycznie niemożliwe. Chociaż treści publikowane w takich serwisach są stosunkowo szybko usuwane przez usługodawców, wystarczy tylko kilka godzin, aby zostały udostępnione setkom zainteresowanych.

Czaty, fora – wymiana linków

Popularność serwisów hostingowych i unikalnych adresów URL prowadzących do nielegalnych treści sprawiło, że wyszukiwanie CSAM w internecie znacznie się utrudniło. Osoby poszukujące takich treści coraz częściej gromadzą się w anonimowych społecznościach internetowych skupionych wokół różnego typu usług grupowej komunikacji, takich jak czaty i fora internetowe. W internecie działa niezliczona ilość usług oferujących stworzenie anonimowego czatu o określonej, czasem nawet bardzo krótkiej żywotności. Nazwy konkretnych grup nie zdradzają tematu i trudno na nie trafić przypadkowo. Osoby zainteresowane korzystają z konkretnych, charakterystycznych dla tej zamkniętej grupy nazw użytkowników czy słów kluczowych. Na takich kanałach następuje anonimowa wymiana linków do nielegalnych materiałów, wyprodukowanych również na specjalne zamówienie. Czaty pojawiają się i znikają, fora są przenoszone między serwerami w egzotycznych krajach, co może utrudniać organom ścigania docieranie do danych identyfikujących użytkowników. Poza linkami do treści umieszczonych na serwisach hostingowych, czaty i fora służą również do wymiany informacji na temat zagadnień technologicznych związanych z zapewnieniem anonimowości czy technik maskujących strony internetowe.

Techniki maskujące

Część stron internetowych prezentujących CSAM stosuje techniki maskujące w celu ukrycia przed osobami postronnymi nielegalnej zawartości. Mechanizm działania zamaskowanych stron jest następujący: po wpisaniu adresu URL do paska przeglądarki, bez spełnienia wcześniej określonych warunków, wyświetli się strona prezentująca materiały legalne, najczęściej pornograficzne z udziałem dorosłych lub strona imitująca serwisy rozrywkowe. Aby zobaczyć materiały nielegalne, należy spełnić określone warunki, np. posiadać specjalne ustawienia przeglądarki internetowej, mieć zgromadzone odpowiednie ciasteczka czy przejść przez konkretne proxy. Większość z „zamaskowanych stron” wymaga uruchomienia za pośrednictwem odnośnika znajdującego się na innej, zwykle legalnej stronie, w oparciu o przesyłany nagłówek HTML (z ang. *referrer based websites*).

Ryzyko przypadkowej ekspozycji na CSAM w kontakcie z tego rodzaju stronami jest dla postronnego użytkownika stosunkowo niewielkie. Niemniej jednak, warto zwrócić uwagę na fakt, że ich główną funkcją jest wymiana nielegalnych materiałów w zamkniętych grupach, służą więc za punkt kontaktowy osób o skłonnościach pedofilskich.

CSAM w ujęciu prawnym

Definicję używanego w języku prawniczym terminu „pornografia dziecięca” (który, jak wspominaliśmy nie tylko w niniejszej publikacji, jest nieadekwatny do opisu zagadnienia) zawiera *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej*. Definicja zawarta w tym dokumencie jest następująca:

- „Pornografia dziecięca” oznacza:
- (i) wszelkie materiały ukazujące dziecko uczestniczące w rzeczywistych lub symulowanych zachowaniach o wyraźnie seksualnym charakterze;
 - (ii) wszelkie przedstawienia organów płciowych dziecka w celach głównie seksualnych;
 - (iii) wszelkie materiały ukazujące osobę wyglądającą jak dziecko, uczestniczącą w rzeczywistych lub symulowanych zachowaniach o wyraźnie seksualnym charakterze oraz przedstawienia organów płciowych osób wyglądających jak dziecko, w celach głównie seksualnych;
 - (iv) realistyczne obrazy dziecka uczestniczącego w zachowaniach o wyraźnie seksualnym charakterze lub realistyczne obrazy organów.

Określenie „dziecko” oznacza każdą osobę w wieku poniżej 18 lat.

Dyrektywa pozostawia do decyzji państw członkowskich kwestię penalizacji materiałów opisanych w punktach (3) oraz (4).

Polskie przepisy prawne zostały dostosowane do wymogów ww. *Dyrektywy* w roku 2014, kiedy to nastąpiła nowelizacja Kodeksu karnego. Nowelizacja ujednoliciła z przepisami unijnymi kwestię wieku małoletniego – do tej pory istniało rozróżnienie na małoletniego poniżej lat 18 i małoletniego poniżej lat 15. Przed nowelizacją dozwolone było utrwalanie, sprowadzanie, przechowywanie i posiadanie treści pornograficznych z małoletnim powyżej lat 15, o ile nie miało to na celu rozpowszechniania lub publicznego prezentowania takiego materiału. W obecnym stanie prawnym karalne jest utrwalanie, przechowywanie, posiadanie oraz uzyskiwanie dostępu do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, rozumianego jako każda osoba poniżej lat 18.

Art. 202. Kodeksu karnego

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Kto utrwała treści pornograficzne z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Kto przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 5. Sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1–4b, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Kodeks Karny nie definiuje terminu treści pornograficzne i dlatego też pojawia się trudność z klasyfikacją materiałów (*p. CSAM – terminologia, interpretacje*).

Nowelizacja uregulowała kwestię dostępu do treści prezentujących seksualne wykorzystywanie małoletnich. Do tej pory zdania prawników były podzielone, czy termin „sprowadzanie”, użyty w art. 202 §4a k.k., można było odnosić do uzyskiwania dostępu do nielegalnej treści za pośrednictwem sieci teleinformatycznej. Obecnie zostało to sprecyzowane i uzyskiwanie dostępu do takich treści jest penalizowane.

W nowelizacji uwzględniono również nowe zagrożenie związane z internetowymi wideotransmisjami na żywo. Po raz pierwszy zagadnienie to poruszone zostało w *Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z 2007 r.* (tzw. „Konwencja z Lanzarote”), gdzie w art. 21 mówi się o penalizacji doprowadzenia, czerpania korzyści lub świadomego udziału w prezentacji pornograficznej z udziałem dziecka.

W Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady Europy w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej doprecyzowano, że chodzi również o prezentację odbywającą się poprzez sieć teleinformatyczną:

ARTYKUŁ 2

- e) „przedstawienie pornograficzne” oznacza skierowane do publiczności ukazywanie na żywo, w tym za pośrednictwem technologii informacyjno-komunikacyjnych:
 - (i) dziecka uczestniczącego w rzeczywistym lub symulowanym zachowaniu o wyraźnie seksualnym charakterze;
 - (ii) organów płciowych dziecka, w celach głównie seksualnych;

Konieczność dostosowania prawa polskiego do wyżej wymienionej *Dyrektywy* doprowadziła do pojawienia się nowego punktu w art. 202 k.k., który brzmi:

Art. 202 Kodeksu karnego

§ 4c. Karze określonej w § 4b (grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2) podlega ten, kto w celu zaspokojenia seksualnego uczestniczy w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego.

Rozgraniczenie wiekowe małoletnich zostało zachowane w art. 200 a k.k., dotyczącym zjawiska uwodzenia poprzez internet lub telefony komórkowe. W kontekście omawianego tematu karalne jest już samo nakłanianie dzieci do 15 roku życia do produkowania i przysyłania materiałów o charakterze pornograficznym.

Art. 200a. Kodeksu karnego

§ 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, podania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Warto zaznaczyć, że prawo mówi o penalizacji uwodzenia rzeczywistego dziecka. Istotne jest to w kontekście tzw. „obywatelskich prowokacji”. Dorosłe osoby logują się na czatach sugerując, że są niepełnoletnie, po czym czekają na zaczepki lub tak kierują konwersacją, by sprowokować seksualne propozycje. Takie sytuacje pozostają poza regulacją art. 200a k.k.

Ostatnim przepisem, który trzeba przytoczyć, jest zakaz propagowania zachowań o charakterze pedofilskim.

Art. 200b. Kodeksu karnego

Kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

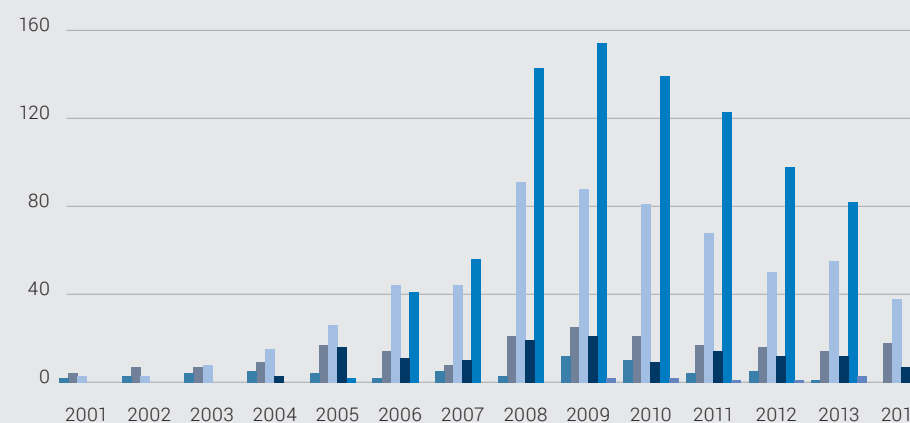
Warto również porównać przepisy prawa polskiego z regulacjami obowiązującymi w Stanach Zjednoczonych i Holandii, ponieważ większość materiałów identyfikowanych przez Zespół Dyżurnet.pl jako CSAM, znajduje się na serwerach zlokalizowanych właśnie w tych krajach.

Według holenderskiego kodeksu karnego (art. 240b Wetboek van Strafrecht) zabronione jest rozpowszechnianie, oferowanie, publiczna prezentacja, produkcja, sprowadzanie, przekazywanie, wysyłanie, nabywanie, uzyskiwanie dostępu drogą elektroniczną oraz posiadanie obrazów lub nośników danych zawierających obraz **aktu seksualnego, w który jest zaangażowana lub wydaje się być zaangażowana osoba, która wyraźnie nie osiągnęła wieku lat 18.**

W Stanach Zjednoczonych przestępstwem jest (18 U.S.C. §2251) posiadanie, produkowanie oraz dystrybuowanie pornografii dziecięcej rozumianą jako wizualne przedstawienie **małoletniego poniżej lat 18 zaangażowanego w czynność wyraźnie seksualną**. Do czynności wyraźnie seksualnych zalicza się: rzeczywisty stosunek seksualny, lubieżne symulowanie stosunku płciowego, rzeczywiste lub lubieżnie symulowane: masturbacja, zoofilia, zachowania masochistyczno-sadystyczne, lubieżne przedstawienie genitaliów.

Widzimy, że w kwestii treści materiału przytoczone przepisy są bardziej doprecyzowane od polskich. Mowa w nich jest o akcie lub czynności seksualnej, w które zaangażowana jest osoba poniżej 18 roku życia. Dodatkowo przepisy amerykańskie objaśniają termin „czynności wyraźnie seksualnej”. Jednocześnie polskie przepisy obejmują szerszy zakres treści, które mogą być określone jako „treść pornograficzna” (np. wytworzony lub przetworzony wizerunek małoletniego), więc są one bardziej restrykcyjne niż te w Holandii i USA.

Jak wygląda egzekwowanie tych przepisów w praktyce? Według danych Ministerstwa Sprawiedliwości w latach 2001-2014 na podstawie przepisów art. 202 k.k. skazano łącznie 1927 osób dorosłych. Najczęściej stosowanym zapisem tego artykułu jest paragraf 4a, mówiący o posiadaniu treści pornograficznych z udziałem małoletniego. Tak prezentuje się szczegółowy wykaz stosowania paragrafów artykułu 202 k.k. w omawianym okresie:

Rys. 7 **Prawomocne skazania osób dorosłych z art. 202 k.k. w latach 2001-2014¹**

Art. 202 § 1 k.k. Art. 202 § 2 k.k. Art. 202 § 3 k.k.
Art. 202 § 4 k.k. Art. 202 § 4a k.k. Art. 202 § 4b k.k.

Przepisy artykułu 202 stosowano również w orzeczeniach wobec osób nieletnich. W latach 2003-2014 zapadło łącznie 531 orzeczeń z tego artykułu. Z tym że 303 z nich dotyczyło paragrafów mówiących o prezentowaniu treści pornograficznych bez ostrzeżenia lub osobom poniżej 15 roku życia.

W przypadku wyroków skazujących na podstawie przepisów artykułu 200a k.k. (uwodzenie małoletnich poniżej lat 15) od momentu obowiązywania artykułu w roku 2011 do roku 2014 zastosowano go wobec osób dorosłych łącznie 73 razy i 5 razy wobec nieletnich powyżej 15 roku życia.

Przepis artykułu 200b k.k. mówiący o zakazie propagowania i pochwalania zachowań o charakterze pedofilskim do roku 2014 użyty został raz do skazania osoby dorosłej i raz do wydania orzeczenia wobec osoby nieletniej.

¹ źródło: <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: luty 2016]

Wyzwania

Przeciwdziałanie produkcji oraz dystrybucji CSAM jest wyzwaniem samym w sobie, ponieważ jest to bardzo delikatna i poruszająca kwestia. Mobilizuje też wiele instytucji oraz indywidualne osoby do działania, dlatego tak ważne jest głębsze zrozumienie problematyki oraz przeanalizowanie wyzwań, które stawia rzeczywistość.

W publikacjach edukacyjnych i wystąpieniach specjaliści Dyżurnet.pl podkreślają, że materiały przedstawiające seksualne wykorzystanie osób małoletnich nie są produkcją filmową, a ofiary nie są aktorami odgrywającymi narzuconą przez dorosłych rolę. Dzieci są ofiarami wykorzystania seksualnego, a filmy lub zdjęcia, które powstały w tym czasie są dowodami przestępstwa. Taka perspektywa jest bardzo ważna podczas działań zmierzających do wyeliminowania dystrybucji materiałów, do przeciwdziałania produkcji, a przede wszystkim zaprzestania seksualnego wykorzystywania dzieci. Działania te, aby były skuteczne i kompleksowe, muszą być podejmowane na różnych poziomach przez wiele instytucji o różnym poziomie odpowiedzialności.

Współpraca

W Polsce niestety brak jest jednolitych działań i procedur, które regulowałyby działania wszystkich podmiotów, zaangażowanych w walkę ze zjawiskiem produkcji i dystrybucji materiałów CSAM. Brak jest też ogólnodostępnych informacji ukazujących skalę problemu i ilość materiałów krążących w sieci. Analiza materiałów prowadzona przez zespół Dyżurnet.pl dowodzi, że te same zdjęcia i filmy krążą od lat w internecie i nie ma możliwości odnalezienia wszystkich kopii jednego zdjęcia oraz ich usunięcia.

Część takich działań, jak zablokowanie możliwości umieszczenia materiałów, które są już znane organom ścigania i zostały uznane za nielegalne, nie jest możliwa bez odpowiedzialnej współpracy firm branży internetowej. Implementacja rozwiązań monitorujących jest oczywiście kosztowna, natomiast pozwala na dość skuteczne przeciwdziałanie dalszej dystrybucji i rozpowszechnianiu nielegalnych treści. Dalszym krokiem, który powinien zostać podjęty przez firmy branży internetowej, jest ścisła i szybka współpraca z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości.

Standaryzacja

Automatyzacja procesu oceny i kwalifikowania materiałów jako nielegalnych i zawierających treści pornograficzne z udziałem osoby małoletniej nie jest prosta ze względu na brak jednoznacznych regulacji prawnych. Trudności w ocenie legalności materiałów skupiają się wokół trzech zagadnień: **wieku osoby** – makijaż, osobnicza budowa ciała, fragmentaryczność ujęcia, zastosowana perspektywa, rozbieżność wieku osiągnięcia dojrzałości płciowej wśród przedstawicieli różnych klas etnicznych itp.; **jakości analizowanego pliku**; oceny czy dany materiał ma **charakter pornograficzny czy erotyczny**. Opracowanie skali podobnej do wspomnianej wcześniej skali COPINE, uwzględniającej

Współpraca różnych podmiotów jest konieczna, szczególnie istotna jest odpowiedzialna postawa branży internetowej.

regulacje polskiego kodeksu karnego, pomogłoby wystandaryzować opinie różnych ekspertów zajmujących się analizą materiałów CSAM.

Eksperci zespołu Dyżurnet.pl cyklicznie uczestniczą w szkoleniach organizowanych przez Stowarzyszenie INHOPE oraz współpracujący z nim INTERPOL. Specjaliści zajmujący się oceną materiałów na potrzeby polskiego sądownictwa opierają się na własnym doświadczeniu, a ich wiedza nie jest weryfikowana i standaryzowana, co może prowadzić do rozbieżności w ocenie tego samego materiału. Powstanie klasyfikacji w Polsce ułatwiłoby prace polskiego sądownictwa, tym bardziej, że biegli orzekający w sprawach związanych z artykułem 202 k.k. wywodzą się z różnych dziedzin (seksuologii, antropologii, medycyny – w tym pediatrii, informatyki) i nie są zrzeszeni w żadnym stowarzyszeniu czy organizacji. Klasyfikacja ta mogłaby być również pomocna przy wstępnej ocenie prowadzonej przez moderatorów serwisów internetowych. Skala oceny powinna zostać przygotowana i opiniowana przez różne podmioty.

Transgraniczność

Internet nie ma granic – dlatego tak ważna jest międzynarodowa współpraca.

Dystrybucja materiałów rzadko ma miejsce na terenie tylko jednego państwa. Materiały wytworzone w jednym kraju mogą łatwo być publikowane z użyciem serwisów internetowych znajdujących się na serwerach w innym kraju. W związku z tym konieczne jest współdziałanie instytucji na poziomie międzynarodowym, tak aby informacja była przekazywana w szybki i bezpieczny sposób. Szkieletem takiej wymiany informacji, szczególnie pomiędzy użytkownikami a administratorami i policją, jest działalność podejmowana przez krajowe punkty reagujące (*hotline*). Zgłoszenie od użytkownika jest analizowane i przekazywane zgodnie z lokalizacją serwerów do odpowiedniego zespołu. Początki sieci zespołów reagujących sięgają 1997 roku, kiedy to skupiała kilka krajów. Dzisiaj do sieci INHOPE należy ponad 50 zespołów z całego świata i liczba ta stale rośnie. Nie jest jednak ona całkowicie wystarczająca, dlatego tak ważne jest powstawanie kolejnych krajowych punktów kontaktowych, które będą mogły usprawnić wymianę informacji pomiędzy różnymi grupami interesariuszy. Eksperti zajmujący się przeciwdziałaniem produkcji i dystrybucji materiałów znają krajowe uwarunkowania prawne i społeczne, dzięki czemu mają silny głos w dyskusji oraz służą wsparciem merytorycznym przy projektowaniu działań prewencyjnych podejmowanych przez różne podmioty.

Rola użytkowników internetu

Rozwój nowych technologii znacznie uprościł proces rozpowszechniania treści będących zapisem seksualnego wykorzystania dziecka. Przed epoką fotografii cyfrowej trudniej było utrwalić takie materiały ze względu na koszt oraz kłopotliwe wywoływanie zdjęć. Obecnie za pomocą przenośnych urządzeń (przede wszystkim smartfonów) powstają niezliczone ilości zdjęć i nagrań, które można łatwo opublikować w sieci. Dlatego też tak ważne są działania na wielu poziomach, angażujące edukatorów i opiekunów dzieci – którzy mogą ochronić dziecko przed wykorzystaniem; organów ścigania i wymiar sprawiedliwości – których głównym zadaniem jest ściganie sprawców, ale także administratorów serwisów internetowych oraz samych użytkowników, którzy natrafiając na nielegalne treści zgłaszają je odpowiednim instytucjom.

Dyżurnet.pl od początku swojej działalności przeanalizował niemal 70 tysięcy incydentów związanych z publikacją potencjalnie nielegalnych treści. Większość z nich ma początek w interwencji podejmowanej przez anonimowych użytkowników internetu, którzy zareagowali na niepokojące ich materiały i przestali informację do wyspecjalizowanego zespołu. Niestety, wiedza o zakresie działania zespołu Dyżurnet.pl nie jest powszechna wśród internautów, podobnie jak znajomość możliwości reagowania na niepożądane treści (np. zgłoszenie do moderatorów).

Możliwości sprawców

Działania Dyżurnet.pl oraz innych zespołów reagujących, zrzeszonych w Stowarzyszeniu INHOPE, dotyczą treści dystrybuowanych za pomocą internetu, ponieważ globalna sieć stworzyła nieznane wcześniej możliwości ułatwiające szeroką wymianę materiałów. Przed rozwojem internetu osoba o pedofilskich skłonnościach miała ograniczone pole działania, a zdjęcia czy filmy były przeważnie produkowane przez samego sprawcę wykorzystania. Obecnie osoba o pedofilskich skłonnościach jest w stanie zgromadzić właściwie nieograniczony zbiór zdjęć i filmów. Jest również w stanie za pośrednictwem internetu nawiązać kontakt z potencjalną ofiarą i zmusić ją do produkcji nowych materiałów. Szczególnie nastolatki są narażone na wykorzystywanie seksualne, uwiedzenie, utratę prywatności poprzez podejmowanie ryzykowanych zachowań, takich jak nawiązywanie kontaktu z nieznajomymi. Coraz częściej osoby o pedofilskich skłonnościach mają dostęp do materiałów wyprodukowanych przez same ofiary, jednak należy podkreślić, że nawiązywanie kontaktu przez internet z osobą niepełnoletnią w celu wykorzystania seksualnego, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, jest według polskiego prawa nielegalne.

Internet stworzył też możliwości nowych kanałów dystrybucji oraz anonimizowania ruchu, co znacznie utrudnia działania organów ścigania na całym świecie. Aktywność siatek pedofilskich – jak pokazują efekty prowadzonych postępowań – jest ponadgraniczna i globalna. Osoby zainteresowane pedofilskimi materiałami korzystają z krótko dostępnych stron oraz forów internetowych, ukrywając swoje działania przed osobami postronnymi. Dotarcie do materiałów nielegalnych nie jest proste i oczywiście, treści takie nie są publicznie dostępne.

„Erotyka dziecięca”

Materiałami, które są legalne w większości krajów, jednak ukazują dziecko w seksualnym kontekście, są treści będące tzw. erotyką dziecięcą. Specjaliści zajmujący się tą problematyką wskazują, że materiały te, jakkolwiek legalne, są wynikiem nadużycia i wykorzystania seksualnego dziecka. Wyzywające pozy, makijaż, przedmioty odwołujące się do erotyki, nie są naturalne dla dziecka i są przykładem seksualizacji dzieci. Niektóre z krajów europejskich wprowadziły penalizację takich materiałów (Niemcy), inne szeroko dyskutują nad tą problematyką (Dania). W Polsce dyskusja o szkodliwości materiałów erotycznych, w których bierze udział dziecko, odbywa się tylko wybiórczo, zazwyczaj przy okazji medialnych doniesień.

W świecie rozwijających się technologii wykorzystywanych w celach przestępczych najważniejsza pozostaje współpraca między różnymi podmiotami, reakcja pojedynczych internautów oraz edukacja mająca na celu ochronę dzieci.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja przyczynia się do zwiększenia świadomości na temat zjawiska oraz pomoże rozpocząć dialog różnych zainteresowanych środowisk na temat możliwości skutecznego i niezwłocznego reagowania na krzywdę dziecka.

Reakcja użytkowników internetu jest niezbędna do szybkiej i skutecznej interwencji wobec nielegalnych treści.

Bibliografia

- Cybertip.ca (2016). *Child Sexual Abuse Images on the Internet. A Cybertip.ca Analysis*. https://protectchildren.ca/pdfs/CTIP_CSAResearchReport_2016_en.pdf [dostęp 11.08.2016r.]
- Filar, M.[w:] M. Filar (red.) (2010). *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. 2 Warszawa: Lexis Nexis
- Greijer, S i Doek, J. (2016), *Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse* <http://luxembourgguidelines.org/english-version/> [dostęp 11.08.2016r.]
- INHOPE (2012-2014). Raporty roczne dostępne na stronie <http://inhope.org/gns/home.aspx>
- INTERPOL (rok publikacji niezany)
- <http://www.interpol.int/Crime-areas/Crimes-against-children/Appropriate-terminology> [dostęp 11.08.2016r.]
- Lanning, K. V. (2010). *Child Molesters: A Behavioral Analysis For Professionals Investigating the Sexual Exploitation of Children*. National Centre for Missing & Exploited Children. US Department of Justice. http://www.missingkids.com/en_US/publications/NC70.pdf [dostęp 11.08.2016r.]
- Pihl M., Jakobsen G. i Sørensen K. (2014) *Images in the Grey Area*. http://www.savethechildren.dk/Admin/Public/Download.aspx?file=Files%2FFiler%2FMaterialer%2FPublikationer%2FEnglish%2FGRAAZONE_ENGELSK_FINAL_print.pdf [dostęp 11.08.2016r.]
- Polak, Z., Różycka, M., Maranda, M., Szeląg, M. (2015). *Zagrożenia internetowe. Wybrane zjawiska*. Warszawa: NASK
- Sentencing Guidelines Council (2003). *Sexual Offences Act. Definitive Guideline*. http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.sentencingcouncil.org.uk/docs/web_SexualOffencesAct_2003.pdf [dostęp 11.08.2016r.]
- Sentencing Guidelines Council (2014) *Sexual Offences Act. Definitive Guideline*. https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Final_Sexual_Offences_Definitive_Guideline_content_web1.pdf [dostęp 11.08.2016r.]
- Stefański R. A. (red.) (2015) *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 2 Warszawa: C.H.Beck
- Taylor (1999). *The nature and Dimensions of Child Pornography on the Internet*. http://www.asem.org/Documents/aaconfvienna/pa_taylor.html
- Taylor, M. i Quayle, E., (2003). *Child Pornography: An Internet crime*. London, New York: Routledge.
- Taylor, M., Holland, G., & Quayle, E. (2001). Typology of paedophile picture collections. *The Police Journal*, 74, 97-107.
- Terre des hommes (2013). *Webcam child sex tourism*. <http://www.terredeshommes.org/wp-content/uploads/2013/11/Webcam-child-sex-tourism-terre-des-hommes-NL-nov-2013.pdf> [dostęp 11.08.2016r.]
- World Health Organization (2003). *Guidelines for Medico-legal Care for Victims of Sexual Violence* <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42788/1/924154628X.pdf> [dostęp 11.08.2016r.]
- World Health Organization (2016). *Child maltreatment. Fact sheet*. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/> [dostęp 11.08.2016r.]

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553)
- United States Code, 18 U.S.C. §2251 <http://uscode.house.gov/view.xhtml?req=child+pornography&f=treesort&fq=true&num=18&hl=true&edition=prelim&granuleId=USC-prelim-title18-section2251> [dostęp 4.09.2016]
- Wetboek van Strafrecht, art. 240b <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht/240b.html> [dostęp 4.09.2016]
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 listopada 2010 r., sygn. IV KK 173/10

Profilaktyka oraz punkty pomocy ofiarom

Skuteczne programy przeciwdziałające seksualnemu wykorzystywaniu dzieci i rozpowszechnianiu CSAM, powinny być kompleksowe i obejmować działania o charakterze profilaktycznym – zapobiegającym, jak i reagującym – interwencyjnym. Wiąże się to zarówno ze ściganiem przestępstw i sprawców, ale przede wszystkim z ochroną pokrzywdzonych dzieci i zapobieganiu zjawisku krzywdzenia dzieci.

Duży nacisk w przypadku działań mających podnieść poziom bezpieczeństwa online powinien być skierowany na profilaktykę. Bardzo ważnym elementem są działania o charakterze edukacyjnym i informacyjnym skierowane zarówno do dzieci jak i dorosłych w dopasowanym, skierowanym do właściwej grupy komunikacji uwzględniającym zagadnienia dotyczące stawiania granic, alarmowania opiekunów, szkodliwości pornografii (w tym z udziałem dzieci). Działania na rzecz ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym powinny być nakierowane na podnoszenie kompetencji wychowawczych, społecznych i świadomości prawnej oraz wskazujących instytucje i miejsca pomocowe.

Jak zgłaszać nielegalne treści do zespołu Dyżurnet.pl?

Dyżurnet.pl przyjmuje anonimowe zgłoszenia za pomocą:
formularza na stronie: **www.dyzurnet.pl**
e-mail: **dyzurnet@dyzurnet.pl**
infolinii : **801 615 005**

Gdzie uzyskać pomoc?

Pomoc dzieciom wykorzystywanym seksualnie oraz informacje na temat ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym można uzyskać w wielu instytucjach, organizacjach oraz telefonicznych i onlinowych liniach pomocowych dla dzieci i młodzieży oraz rodziców, które dostarczają wiedzy, wskazówek rozwiązania problemu, jak również wsparcia psychologicznego.

Porady i pomocy specjalistów m.in. psychologa, pedagoga, seksuologa dziecięcego, psychiatry dziecięcego czy terapeuty, a także prawnika można szukać w Centrach Interwencji Kryzysowej, Poradniach Specjalistycznych tj. Poradni Rodzinnej ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Specjalistycznym Ośrodku Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie oraz w poradniach Psychologiczno-Pedagogicznych, ośrodkach Pomocy Społecznej lub/i punktach informacyjno-konsultacyjnych. Pomocą może służyć także szkoła – nauczyciele, wychowawca i psycholog szkolny oraz takie instytucje jak Rzecznik Praw Dziecka (**www.brpd.gov.pl**); Komitet Ochrony Praw Dziecka (**www.kopd.pl**); Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” **22 668 70 00** oraz wiele organizacji pozarządowych, w tym m.in. Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (**www.zlydotyk.pl**, **<http://fdds.pl/problem/krzywdzenie-dzieci/>**).

Szkoła

- wychowawca
- pedagog szkolny
- psycholog

Poradnie

- Centra Interwencji Kryzysowej
- Poradnie rodzinne
- Poradnie psychologiczno-pedagogiczne

Instytucje

- Rzecznik Praw Dziecka
www.brpd.gov.pl
- Komitet Ochrony Praw Dziecka
www.kopd.pl

NGO, zespoły pomocowe

- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
www.zlydotyk.pl, www.dzieckokrzywdzone.pl
- Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”
22 668 70 00

Dodatkowe szkolenia

Szkolenia przygotowujące do realizacji programów profilaktycznych z zakresu przeciwdziałania krzywdzeniu i wykorzystywaniu seksualnemu dzieci są częściej skierowane do specjalistów tj. psychologów, pracowników socjalnych, nauczycieli, rzadziej do rodziców. Podczas szkoleń omawiana jest problematyka krzywdzenia dziecka w ujęciu definicyjnym, charakterystyka oraz sposoby działania sprawców przemocy seksualnej. Uczestnicy mogą poznać najczęstsze sposoby wykorzystywania seksualnego oraz poznać techniki i metody diagnozy dziecka wykorzystywanego seksualnie, a także regulacje prawne i procedury postępowania oraz interwencji i wskazówki do pracy z dziećmi wykorzystanymi seksualnie. Drugi typ szkoleń przeznaczony jest dla psychologów i pedagogów, oraz tych osób, które w pracy spotykają się z dziećmi skrzywdzonymi. Celem szkolenia jest przekazanie wiedzy jak rozpoznawać symptomy wykorzystywania seksualnego dzieci, jak interweniować w przypadkach podejrzenia wykorzystywania seksualnego dziecka. Kluczowe zagadnienia skierowane są na tematykę terapii i wzmocnienie dzieci skrzywdzonych.

Gdzie znaleźć więcej informacji o bezpieczeństwie dzieci i młodzieży w internecie?

- **www.dyzurnet.pl**
- **www.akademianask.pl**
- **www.saferinternet.pl**
- **<http://800100100.pl/>**

